

Світова економіка і міжнародні відносини

УДК 339.92

Терентьєва Олександра Павлівна

магістр, молодший науковий співробітник

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Терентьева Александра Павловна

магистр, младший научный сотрудник

Институт международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Terentyeva Oleksandra

Master, Junior Researcher

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН
БЕНІЛЮКСУ: ЗАСТОСУВАННЯ НАЯВНОГО ДОСВІДУ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН
ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ УКРАИНЫ
И СТРАН БЕНИЛЮКСА: ПРИМЕНЕНИЕ СУЩЕСТВУЮЩЕГО
ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТНОШЕНИЙ
POLITICAL-ECONOMIC INTERACTIONS OF UKRAINE AND THE
BENELUX UNION: PRESENT EXPERTISE AND PROSPECTS OF
FUTURE RELATIONS**

Анотація. У статті досліджується сучасний стан двосторонніх відносин України із державами-членами політичного об'єднання Союз Бенілюкс (Королівством Бельгія, Королівством Нідерланди, Великим Герцогством Люксембург), а також із Союзом Бенілюкс як інтегральним актором регіональних міжнародних відносин. Автором проаналізовано

здобутки політичної та економічної взаємодії між державами, а також визначено її теоретичну базу.

Окрему увагу було звернено на причини активізації двосторонніх відносин між державами після 2014 року в контексті початку воєнного конфлікту України та Російської Федерації, катастрофи рейсу МН-17, соціально-політичних трансформацій в Україні та закріплення у зовнішньополітичній стратегії курсу на зближення і асоціацію із Європейським Союзом.

Тим не менше, було визначено, що незважаючи на поступальну динаміку у розвитку співпраці, Україна й дотепер залишається у статусі держави-реципієнта як у дипломатичній, так і у економічній сферах. Вона не виявляє достатньої ініціативи у двосторонніх відносинах і лише користується сприятливими умовами і поступками, що їх, у своїх інтересах, створюють держави-члени Союзу Бенілюкс.

Автором було проведено порівняльний аналіз взаємодії України із кожною державою-членом Союзу окремо з метою визначити розбіжності та нерівномірності у розбудові таких відносин, а також окреслити перспективні напрями співпраці в умовах розбудови української економіки. Автор дійшов висновку, що кожна із держав, хоч і орієнтується на сектор економіки, все одно займає певну нішу у співпраці з Україною: Нідерланди розвивають напрямок роботи громадянського суспільства та аграрний сектор, Бельгія виявляє себе як представник ЄС в цілому, а також орієнтується на паливний комплекс, Люксембург зацікавлений у спільних фінансових ініціативах.

У статті підкреслено посередню зацікавленість України у співпраці із вище зазначеними державами, незважаючи на їхній активний інтерес у економічній взаємодії, передусім, в аграрному секторі, та розбудові інститутів влади і управління, зокрема, у сферах прав людини і

громадянина, роботи поліції та безперешкодного функціонування громадських організацій в цілому.

Ключові слова: Бенілюкс, зовнішня політика України, асоціація, Європейський Союз, Східне Партнерство, громадянське суспільство

Аннотація. В статті досліджується актуальне стан двосторонніх відносин України з державами-членами політичного об'єднання Союз Бенілюкс (Королівством Бельгія, Королівством Нідерланди, Великим Герцогством Люксембург), а також с Союзом Бенілюкс як інтегральним актором регіональних міжнародних відносин. Автором проаналізовані досягнення політичного і економічного взаємодія між державами, а також визначена її теоретична база.

Особое внимание обращается на причины активизации двусторонних отношений между государствами после 2014 года в контексте начала военного конфликта Украины и Российской Федерации, катастрофы рейса МН-17, социально-политических трансформаций в Украине и закрепление во внешнеполитической стратегии курса на сближение и ассоциацию с Европейским Союзом.

Тем не менее, было определено, что несмотря на поступательную динамику в развитии сотрудничества, Украина до сих пор остается в статусе государства-реципиента как в дипломатической, так и в экономической сферах. Она не проявляет достаточной инициативы в двусторонних отношениях и лишь пользуется благоприятными условиями и уступками, которые, в своих интересах, создают государства-члены Союза Бенілюкс.

Автором был проведен сравнительный анализ взаимодействия Украины с каждым государством-членом Союза Бенілюкс отдельно с целью определить различия и неравномерности в развитии таких отношений, а также обозначить перспективные направления

сотрудничества в условиях развития украинской экономики. Автор пришел к выводу, что каждая из стран, хотя и ориентируется на сектор экономики, все равно занимает определенную нишу в сотрудничестве с Украиной: Нидерланды развивают направление работы с гражданским обществом и аграрный сектор, Бельгия проявляет себя как представитель ЕС в целом, а также ориентируется на топливный комплекс, Люксембург заинтересован в совместных финансовых инициативах.

В статье подчеркнута посредственную заинтересованность Украины в сотрудничестве с выше указанными государствами, несмотря на их активный интерес к экономическому взаимодействию, прежде всего, в аграрном секторе, и развитию институтов власти и управления, в частности, в сферах прав человека и гражданина, работы полиции и беспрепятственного функционирования общественных организации в целом.

***Ключевые слова:** Бенилюкс, внешняя политика Украины, ассоциация, Европейский Союз, Восточное партнерство, гражданское общество*

***Summary.** The article examines the current state of Ukraine's bilateral relations with the member states of the Benelux Union (the Kingdom of Belgium, the Kingdom of the Netherlands and the Grand Duchy of Luxembourg), as well as with the Benelux Union as an integral actor in regional international relations. The author analyzes the achievements of political and economic cooperation between the states, as well as determines its theoretical basis.*

Particular attention was paid to the reasons for the intensification of bilateral relations between the states after 2014 in the context of the military conflict between Ukraine and the Russian Federation, the MH-17 crash, socio-political transformations in Ukraine and consolidation in foreign policy strategy of rapprochement and association with the European Union.

Nevertheless, it was determined that despite the progressive dynamics in the development of cooperation, Ukraine still remains in the status of a recipient

state in both diplomatic and economic spheres. The country does not show sufficient initiative in bilateral relations and only accepts the favourable conditions and concessions created by the Member States of the Benelux Union in their own interests.

The author conducted a comparative analysis of Ukraine's interaction with each member state of the Benelux Union separately in order to identify differences and inequalities in the development of such relations, as well as to outline promising areas of cooperation in the development of the Ukrainian economy. The author concludes that each of the countries, although focused on the economic sector, still occupies a niche in cooperation with Ukraine: the Netherlands is developing the direction of civil society and the agricultural sector, Belgium proves itself as a representative of the EU as a whole, and focuses on fuel complex, Luxembourg is interested in joint financial initiatives.

The article emphasizes the lack of indirect interest of Ukraine in cooperation with the above mentioned countries despite their active interest in economic cooperation, especially in the agricultural sector, and the development of government and administration, in particular in the areas of human and civil rights, policing and unimpeded functioning of public organizations in general.

Key words: *Benelux, Ukraine's foreign policy, association, European Union, Eastern Partnership, civil society.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Перебуваючи сьомий рік поспіль у стані воєнного конфлікту із Російською Федерацією, а також впроваджуючи на загальнонаціональному рівні ряд реформ, зокрема, у сфері економіки, оптимізації управлінського кадрового складу, армії, фінансового регулювання тощо, Україна все ще знаходиться у пошуку нових партнерів на міжнародній арені. Це необхідний невідворотній процес як для диверсифікації економіки і поживлення експорту, так і для міжнародного визнання України у перспективі більш тісної співпраці із

Європейським Союзом та НАТО. З огляду на це, держави-члени НАТО, такі як Бельгія, Нідерланди та Люксембург, що, окрім цього, є своєрідним експериментальним майданчиком із провадження нових рішень і алгоритмів як у економічній, так і у політичній сфері у рамках ЄС, є країнами, на співпрацю із якими Україні необхідно звернути увагу.

Однак, перспективи такої взаємодії зустрічають ряд перепон у вигляді недостатньої жвавості двосторонніх дипломатичних відносин, законодавчих положень і нестабільної внутрішньо-політичної ситуації, що перешкоджають інвестиціям і фінансовим потокам, а також слабкого просування позитивного іміджу України в цих державах особливо в контексті авіакатастрофи рейсу МН-17, військової агресії Російської Федерації, яка, в свою чергу, є важливим партнером держав-членів ЄС, і неефективної роботи у рамках пулів спільних засідань.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання сучасного стану та перспектив співробітництва України із державами-членами Союзу Бенілюкс досліджувала низка вітчизняних та іноземних вчених, зокрема В. Резніков [1], І. Манаєнко [2], Р. Кривонос [4; 14], Д. Васильєв [22], І. Кудряченко [4], О. Сободар [19; 30], Л. Чекаленко [22], Ж-Ж. Мевель [3]. Незважаючи на це, питання перспектив співпраці України із Бельгією, Нідерландами та Люксембургом вивчено побіжно і потребує додаткового висвітлення із врахуванням нового фактажу.

Постановка завдання. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку двосторонніх політичних та економічних відносин України із державами-членами політичного Союзу Бенілюкс в умовах зміни кон'юнктури регіональної системи міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Україна є однією із шести держав (поряд із Молдовою, Грузією, Білоруссю, Азербайджаном та Вірменією), які входять до програми «Східне партнерство», яку активно підтримують країни Бенілюксу. Держави союзу Бенілюкс, а особливою мірою

Нідерланди, залишаються одними із ключових зовнішньоекономічних партнерів України протягом багатьох років, що підтверджується позитивних тенденціями у прогнозах об'єму експортно-імпортних операцій [1]. Окрім того, держави-члени Союзу Бенілюкс повинні розглядатись Україною як інтегральний, синергетичний партнер, оскільки вони, будучи малими високорозвиненими державами Європи, вирізняються такими спільними характеристиками, як загальна стабільність економіки, низький рівень безробіття, сильні профспілки, високий рівень життя населення, позитивна податкова динаміка, низький рівень державного боргу [2].

Що стосується політичних взаємин з Україною, то вони є асиметричними із кожною із держав, незважаючи на те, що з кожною із них вони активізувались після трансформацій 2014 року. В цьому контексті хотілось би наголосити на тому, що Україна й досі не повною мірою розглядається згаданими державами як окремий перспективний політичний партнер, а, скоріше, як фактор стримування чи тиску щодо Російської Федерації [3].

Окрім того, не останню роль у такому стані речей грає статус України як політичного, так і економічного реципієнта. Двосторонні відносини будується не на ініціативі української сторони, а на створенні державами-членами Бенілюксу через ряд як дипломатичних, так і економічних поступок сприятливого клімату для такої співпраці. З одного боку, це певною мірою її поглиблює, однак з іншого – позбавляє нашу державу можливості контролювати ситуацію [4].

Дипломатичні відносини між Україною і Нідерландами було встановлено у 1992 році. У 2016 році Нідерланди відкрили Посольство у Києві, а Україна поширила повноваження Посла у країнах Бенілюксу на Нідерланди у 1993 році. Повноцінне Посольство було відкрито у Гаазі у 2002. Також в Україні функціонує Консульство Нідерландів у м. Львів.

На початку співпраці відбулось декілька візитів на найвищому рівні: візит Прем'єр-Міністра Нідерландів (1996), візит Президента України (1997, 2004), візит Прем'єр-Міністра Нідерландів (2004, 2005).

Протягом 2014-2015 років через посилення напруженості відносин між країнами, Президент України зустрівся із Прем'єр-Міністром Нідерландів 5 разів, у тому числі – і у форматі тет-а-тет.

Після катастрофа Boeing 777 в Донецькій області авіакомпанії Malaysia Airlines, що виконував плановий рейс з Амстердама в Куала-Лумпур (17.07.2014), між державами було проведено ряд зустрічей із цього питання.

Так, 23-24 липня 2014 року відбувся спільний з Міністром закордонних справ Австралії робочий візит Міністра закордонних справ Нідерландів в Україну.

В рамках візиту, в присутності Президента України було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністром закордонних справ України та Міністром закордонних справ Королівства Нідерланди щодо розслідування авіаційної події щодо падіння цивільного літака Малайзійських авіаліній рейс MH17, що сталася 17 липня 2014 р. [5].

Візит засвідчив готовність сторін до подальшої конструктивної співпраці з Україною як на двосторонньому рівні, так і в рамках міжнародних організацій. Зокрема, в рамках проведення експертної місії репатріації загиблих у катастрофі Боїнга Малайзійських авіаліній MH17 та проведення розслідування причин катастрофи.

Та наріжним каменем у відносинах між двома державами став Референдум у Нідерландах щодо схвалення Угоди про асоціацію України з ЄС. Він пройшов 6 квітня 2016 року і 61,1% респондентів сказали «проти». Перша реакція нідерландського уряду була такою (07.04.2016): «У вівторок 12 квітня будуть оголошені остаточні результати референдуму, але ясно, що процес ратифікації не може бути продовжений, як ніби нічого не сталося.

Тепер уряд буде роздумувати про результати і консультиватися з нідерландським парламентом. Згодом, нідерландський уряд також буде говорити з ЄС партнерами і урядом України. Цей процес займе деякий час, щоб ми були в змозі досягти рішення, прийняттого для всіх сторін» [6].

Вже 8 квітня Прем'єр-Міністр Нідерландів під час телефонної розмови з президентом України заявив, що його країна підтримає надання безвізового режиму для українців. Президент зазначив, що дана угода відповідає інтересам двох країн, а також зазначив відданість України імплементації Угоди про асоціацію, включаючи положення про зону вільної торгівлі. Визначення із своєю позицією, ймовірно, забере у Королівства декілька місяців [7].

Також Прем'єр-Міністр зазначив, що сподівається на те, що українці поставляться до результатів референдуму із розумінням і це не вплине на стабільні та добрі відносини між державами.

Серед аргументів, які нідерландці обирали для себе можна виділити такі (опитування порталу «Європейська правда») [8].

За:

49% : це полегшує торгівлю між Нідерландами та Україною

41%: це вигідно для економіки Нідерландів

33%: Україна стане сильнішою у протистоянні з Росією Проти:

59% : я не довіряю Україні через корупцію

34% : асоціація – перший крок до членства у ЄС

31%: я не розділяю європейські цінності

З приводу Референдуму, Міністр закордонних справ Польщі заявив, що він вважає результати референдуму «глухом» і аж ніяк не проявом солідарності, яку декларує ЄС [9].

Для Нідерландів Україна є важливим економічним партнером, особливо в аграрному секторі. Свідченням цього є плідна робота Спільної робочої групи з аграрних питань, одним із важливих здобутків якої стало

підписання влітку 2018 року угоди про подальше поглиблення співпраці у цій сфері (тоді Нідерланди були 4-м партнером України з об'ємом експорту). Основну увагу співпраці звернено на: вирощування картоплі і молочну промисловість. Окрім того, Нідерланди консультують українську сторону з питання проведення земельної реформи у Запорізькій області [10].

Окрім того, не варто забувати, що Україна є важливим учасником програми MATRA, яка спрямована на встановлення і підтримку дотримання прав людини в країнах Південно-Східної та Східної Європи. MATRA фокусується на діяльності, яка сприяє розвитку демократії, заснованої на верховенстві закону, із можливістю діалогу між урядом і громадянським суспільством; із створенням потенціалу до зміцнення громадянських інститутів і уряду, а також зміцнення двосторонніх відносин [11].

Програма MATRA з соціальної трансформації працює в Україні з 1993 року. Щоб ефективно реагувати на сучасні події та виклики в Україні, у 2020 році програма MATRA буде зосереджена на просуванні законності, ефективного управління та громадянського суспільства в Україні. Ці сфери відповідають духу «принципів Торонто», викладених під час Української конференції з питань реформ, яка відбулася в липні 2019 року. Серед них безпека та верховенство права, демократія та належне врядування, добробут та розвиток людського капіталу [12; 13].

Виходячи з вище окресленого можна зробити висновок, що ініціатором поглиблення двосторонньої співпраці між державами є Королівство Нідерланди, а не Україна, при чому подібна тенденція спостерігається з часу встановлення дипломатичних відносин, що свідчить про пасивну, а отже малоефективну позицію України [14].

Королівство Бельгія встановило дипломатичні відносини із Україною у березні 1992 року після того, як визнало її незалежність 31 грудня 1991 року. У 1997 році було укладено Договір про взаєморозуміння і

співробітництво між спільнотами і федеральними частинами Бельгії та Україною, який на сьогодні є основою двосторонніх відносин [15].

Свої інтереси Королівство Бельгія представляє через Посольство у Києві, а також два консульства у Львові та у Донецьку (функціонування останнього тимчасово перенесене до м. Дніпро) [16].

У свою чергу Україна представляє свої інтереси у Королівстві через Посольство України в Бельгії та Великому Герцогстві Люксембург за сумісництвом (м. Брюссель).

Що стосується політичних зв'язків Бельгії та України, то інформація про них в офіційних джерелах (на сайті Міністерства закордонних справ або на сайті Посольств) не є вичерпною та актуальною. Перший візит до Бельгії здійснив Президент України Л. Кравчук у 1992 році, після чого до 2014 року відбулось 9 зустрічей Президентів України із прем'єр-міністрами, головами урядів та головами обох палат Королівства, при чому лише одна із цих зустрічей відбулась на території Бельгії (візит В. Ющенко 2009 року). Всі інші мали місце або на території України, куди прибували бельгійські представники (так, наприклад, у 2010 році Київ на чолі економічної місії відвідав тоді Спадкоємний Принц Бельгії Філіп), або на території інших держав (2 зустрічі відбувались протягом сесій ООН у Нью-Йорку – 2005 та 2013 роки, а також у рамках інших заходів, наприклад, у м. Гданськ, Польща).

У липні 2008 р. у Верховній Раді України було створено депутатську групу дружби Україна-Бельгія, яку очолив народний депутат України Б. Тарасюк. Упродовж 2008-2009 рр. відбулося шість зустрічей на рівні парламентських груп дружби двох країн, парламентських комітетів у закордонних справах, з питань європейської інтеграції.

У бельгійському федеральному парламенті останніх скликань також функціонувала Група дружби Бельгія-Україна. Після парламентських виборів у Бельгії у травні 2014 року, у грудні того ж року там була

сформована нова Група дружби. Аналогічний процес було розпочато в Україні.

На рівні голів дипломатичної служби регулярні візити до обох країн були розпочаті бельгійською стороною у 1996 році і мали місце декілька разів на рік у двосторонньому і багатосторонньому форматах. Так, у березні 2014 р. Міністр закордонних справ Бельгії разом з міністрами закордонних справ Нідерландів і Люксембургу відвідали Київ, де відбулися зустрічі з В.о. Президента, Головою Верховної Ради України, Міністром закордонних справ України та іншими українськими високопосадовцями [15].

В листопаді 2017 року Президента П. Порошенка було запрошено на аудієнцію до короля бельгійців Філіпа, в кінці якої Президент запросив голову держави відвідати Україну із зустрічним візитом, а також подякував Бельгії за політичну підтримку і солідарність. Окрім того, П. Порошенко відзначив високий рівень співпраці між двома державами у рамках міжнародних організацій [17].

Ця зустріч голів держав відбувалась у рамках саміту «Східного партнерства» у Брюсселі 24 листопада. За деякий час до нього повідомлялось, що П. Порошенко може відмовитись відвідати сесію, якщо проект декларації для цього Саміту не буде змінений, оскільки у ньому не йшлося про європейську перспективу для України та зміну «раніше встановленої схеми». У повідомленні також йдеться, що «погрози Президента у Брюсселі не сприймають серйозно» [28].

Взагалі, окремо варто зупинити увагу на тому, що федеративний устрій Королівства Бельгія хоча й мав би стати корисним кейсом, який могла б взяти до уваги, вивчити його переваги та недоліки українська сторона, натомість, є чи не наріжним каменем у двосторонніх відносинах країн. Так, за Україною спостерігається недооцінювання важливості суб'єктів федерації Бельгії, кількаразове затягування переговорів і

організації багатосторонніх зустрічей навіть у суто економічній площині [19].

Відносини між Королівством Бельгія та Україною, як і з Нідерландами, похвалились з 2014 року із початком активних військових дій на сході України. Бельгія завжди прихильно ставилась до Російської Федерації, як і Люксембург, оскільки вони тісно пов'язані із її громадянами фінансовими зв'язками. Однак офіційно бельгійська сторона виступає за територіальну цілісність України, підтримує санкції проти РФ і надає гуманітарну допомогу. Однак, слово «агресія» активно не вживається у промовах чиновників, при чому бельгійці доволі спокійно підходять до питання порушення міжнародного права, незважаючи на свою явну орієнтацію на цей аспект у міжнародних відносинах, про що було сказано вище [20].

Після катастрофи рейсу МН17 для України і Бельгії з'явився ще один сумний привід для зустрічей. Останнім кроком для держав у цьому напрямі стало підписання угоди про розслідування аварії МН17 між Україною, Австралією, Бельгією, Малайзією та Нідерландами 20 вересня 2017 року у Нью-Йорку, що має на меті працювати разом в Об'єднаній слідчій групі і співпрацювати у судовому переслідуванні підозрюваних у причетності до падіння цього літака. Раніше у липні 2017 року ці країни домовилися про проведення судового процесу, який пройде із використанням законодавства Нідерландів у м. Гаага [21].

Важливо відзначити, що у Бельгії проживає невелика українська громада, що налічує до 4 тис чоловік, але зайняті вони переважно у промисловості та сфері обслуговування, тому не мають впливу на політичне життя країни. Місцями компактного проживання українців в Бельгії традиційно були і залишаються шахтарські регіони країни навколо міст Монс, Шарлеруа, Гент, Льєж. Представники нової хвилі еміграції здебільшого проживають в районі м. Антверпен [22].

Діяльність Товариства українців у Бельгії, Об'єднання українок Бельгії та Спілки української молоді Бельгії координується Головною радою українських громадських організацій Бельгії (ГРУГОБ). Діяльність Спілки української молоді здійснюється на базі Культурно-відпочинкового центру „Франкополе”. Союз українців Бельгії (СУБ) проводить заходи в приміщенні Української автокефальної православної церкви у м. Буссуа-Мораж [23].

Натомість економічне партнерство між країнами має давні традиції і є більш жвавим. Так наприкінці XIX – на початку XX століття Бельгія була одним із найбільших інвесторів у промисловість Східної і Південної України. У 2016 році у Лисичанську була навіть відкрита виставка, присвячена цим процесам, яку організував Український кризовий медіа-центр (УКМЦ) за підтримки Посольства Бельгії в Україні. У Лисичанську виставку розташували у міському краєзнавчому музеї, відкрив її Посол Бельгії в Україні Люк Якобс. Тоді у цьому регіоні працювали більше 80 бельгійських підприємств – шахти, гірничо-видобувні, металургійні, хімічні та машинобудівні підприємства. «Масштаби інвестицій у цей період були настільки значними, що бельгійці часто напівжартома називали Донбас

«десятою провінцією Бельгії», – пише УКМЦ.

Відкриваючи виставку у Лисичанську та спілкуючись із представниками місцевої і регіональної влади, Люк Якобс наголосив на необхідності зберегти спільну бельгійсько-українську спадщину. Він зауважив, що споруджені бельгійцями будинки, що наразі знаходяться в аварійному стані, необхідно оглянути та визначити, чи можливо їх зберегти та реконструювати. Після цього слід обмежити до них доступ, щоб зупинити подальшу руйнацію та убезпечити людей [24].

У 2011 році в Антверпені було підписано Меморандум про співробітництво між Одеським та Антверпенським портами. Бельгійська урядова делегація у 2011 р. взяла участь у заходах, присвячених 25-м

роковинам Чорнобильської катастрофи, зокрема в роботі Київського саміту з питань безпечного та інноваційного використання ядерної енергії [25].

На сучасному етапі експортно-імпорتنі операції між двома країнами зменшуються в об'ємах (у 2015 році – на 30%). Основні продукти експорту: зернові культури, насіння і плоди олійних рослин, палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки; продукти неорганічної хімії; чорні метали; текстильний одяг; деревина і вироби з неї. Основні продукти імпорту: фармацевтична продукція; пластмаси, полімерні матеріали; засоби наземного транспорту (крім залізничного); хімічна продукція; реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; м'ясо; палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки; алкогольні і безалкогольні напої та оцет.

В Україні зареєстровано близько 120 підприємств, що мають бельгійські інвестиції. Основними сферами, де використовується бельгійський капітал, є: промисловість (основу складають виробництво харчових продуктів і машинобудування), торгівля і послуги, транспорт і телекомунікації.

Тим не менше, у 2015 році спеціалісти робили заяви про те, що інвестиційні відносини із Бельгією для України мають великий потенціал [26]. У 2016 році мало місце засідання Міжурядової комісії України та Бельгії з питань економічної співпраці та бізнес-форум [27].

Перспективні інвестиційні проекти: бельгійська компанія Euro Immo Star (100% акцій – державні) вивчає можливості інвестування в Україні сучасного залізничного терміналу та центру логістики (близько 30 млн євро). Бельгійська компанія V.S.A International (у складі Lactalis Group) отримала дозвіл на придбання контрольного пакету акцій ТОВ "Молочний дім 1" у Павлограді (Дніпропетровська обл.), ТОВ "Молочний дім 2" у Гнівані (Вінницька обл.) і ТОВ "Сакура" (Дніпропетровськ).

Важливе значення в експортній роботі має рекламування вітчизняної продукції, зокрема на виставках. Як приклад можна навести досвід

допомоги українських дипломатів в організації представлення української виноробної галузі у щорічній виставці "Вина і смаки" в місті Дінан. У роботі виставки взяли участь представники близько 100 українських підприємств – виробників вино- та алкогольної продукції, м'ясо-молочної, кондитерської та броварної продукції. На щорічній церемонії нагородження відзнаками Міжнародного інституту смакових якостей продукція української компанії "Немиров" (горілка Nemiroff LEX Ultra) отримала срібну нагороду. Із березня 2009 р. продукція "Немиров" представлена в Бельгії торговельною мережею Макро/Metro Cash&Carry. За результатами домовленостей з бельгійськими аграріями проведено презентацію українського агропромислового потенціалу на міжнародному сільськогосподарському салоні "Agribex" у місті Брюссель.

Значний інтерес у межах економічної дипломатії становить також робота з місцевими ТПП та експортно-інвестиційними агентствами. Це і співпраця з ТПП "Бенілюкс – СНД", із регіональними експортно-інвестиційними агентствами Бельгії: AWEX, FIT та "Брюссель-експорт" та економічним агентством "Ено девелопман" валлонської провінції Ено. У межах проектів започатковано випуск інформаційного бізнес-бюлетеню "Flesh Letter Ukraine" [25].

У 2019 році у економічних відносинах Бельгії та України спостерігалось поживлення. У Брюсселі було проведено чотири зустрічі Спільної комісії з питань торгівлі, економічного та фінансового співробітництва, в рамках яких увагу було звернено на сектори енергоефективності, чистої енергетики, інфраструктури, сільського господарства, інформаційних технологій та дослідження інвестиційних можливостей в цілому [28].

Окрім того, важливим здобутком двосторонніх відносин стало приєднання Бельгії до Декларації Генеральної Асамблеї ООН про відзначення 85-ї річниці Голодомору. На одній із зустрічей у Брюсселі

Іванна Климпуш Цинцадзе (тоді — Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України) закликала представників бельгійського уряду затвердити резолюцію про визнання Голодомору 1932-1933 років геноцидом Українського народу [29].

Того ж дня, що і Бельгія, незалежність України визнало Велике Герцогство Люксембург, а дипломатичні відносини встановило 1 липня 1992 року. У 1994 році Президент України Л. Кравчук здійснив візит до країни, де було підписано угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, Спільну декларацію Президента України і Прем'єр-міністра Люксембургу, двосторонню міжурядову Угоду про повітряне сполучення.

Відносини України та Великого Герцогства одразу після встановлення дипломатичних відносин не можна назвати стабільними або регулярними, що подекуди відноситься і до сучасного їх стану, що характеризується недооцінюванням Україною співпраці із Люксембургом [30].

Усі зустрічі, що мали місце за ці роки співпраці, були проведені в контексті діалогу України із ЄС або НАТО, саме тому жодної інформації про візити люксембурзьких чиновників до України на сайті Посольства України у Бельгії та Люксембурзі немає. Винятком може стати лише візит Голови Палати депутатів Люксембургу Л. Мозара до України на запрошення Голови ВРУ В. Литвина у 2011 році [31].

Обидві країни не мають власних Посольств у Люксембурзі та Києві. Свої інтереси Україна представляє у Люксембурзі через Посольство у Королівстві Бельгія (м. Брюссель), а Люксембург – через Посольство у Чеській Республіці (м. Прага). Варто зазначити, що, окрім цього, у Києві знаходиться Почесне консульство Великого Герцогства [32].

На запрошення Міністра закордонних справ Павла Клімкіна його колега із Люксембургу Жан Ассельборн відвідав Україну із робочим візитом у березні 2017 року. Тут він мав зустрічі із Президентом України,

міністром економіки, депутатами Верховної Ради. Переговори мали на меті оцінити політичну ситуацію в Україні та виконання Мінських домовленостей. Міністр закордонних справ заявив, що «Україна має залишатись пріоритетом».

Окрім цього була здійснена поїздка у місто Маріуполь, у якій також був присутній посол ЄС у Києві. Протягом неї голові дипломатичної служби були організовані зустрічі із губернатором Донецька, мером Маріуполя, представниками ОБСЄ в Україні. Поїздка включала в себе також відвідини Широкиного і Дніпра, де Міністр закордонних справ побував у лікарні ім. Мечникова.

З початку конфлікту на сході України Люксембург виділив близько 2 млн євро на гуманітарну та технічну допомогу. Міністр закордонних справ анонсував ще один переказ коштів допомоги на суму у 500 тисяч євро на потреби молоді та медичних інституцій [33].

У свою чергу 16 листопада 2017 року Міністр закордонних справ України Павло Клімкін здійснив офіційний візит у Люксембург, де зустрівся із своїм колегою, головою Парламенту і спеціалістами із закордонних справ. Цей візит, зокрема, був присвячений святкуванню 25-річчя встановлення дипломатичних відносин України та Люксембургу. Чинovníки обговорили питання Євроінтеграції, відновлення Донбасу та саміту Східного партнерства [34; 35].

У вересні 2017 року до Люксембургу із робочим візитом прибула парламентська група дружби Верховної Ради України, яку прийняв Міністр Закордонних справ Люксембургу. Вони розглядали відносини із Євросоюзом, оцінили актуальну інформацію про ситуацію вздовж лінії фронту та у Криму, а також обговорили стан виконання Мінських домовленостей [36].

Події в Україні привернули увагу НАТО до східного флангу об'єднання, що поклато початок розгортанню нового контингенту

багатонаціонального війська в кожній із країн Балтії і Польщі. Так в грудні 2017 року додому до Люксембургу повернулось 22 люксембурзьких військових (1 офіцер, три унтер-офіцери, три каптали та 15 солдатів). Вони проходили 2-місячну службу у Литві, будучи частиною військового складу Німеччини за цією програмою [37].

За даними Держстату Україна збільшує свій імпорт із Люксембургом. Натомість зменшуючи експорт і маючи таким чином негативне торговельне сальдо. Основними товарами експорту є насіння і плоди олійних рослин; продукти неорганічної хімії; екстракти дубильні; реактори ядерні, котли, машини; сіль; сірка; землі та каміння; деревина і вироби з неї; пластмаси, полімерні матеріали; чорні метали; вата; палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки.

Основними товарам імпорту є папір та картон; каучук, гума; вироби з чорних металів; реактори ядерні, котли, машини; пластмаси, полімерні матеріали; чорні метали; інструменти, ножові вироби; інші вироби з недорогоцінних металів; прилади та апарати оптичні, фотографічні; екстракти дубильні; вата; ефірні олії; електричні машини.

В Україні зареєстровано близько 100 підприємств з люксембурзькими інвестиціями. Зазначені інвестиції задіяні, зокрема, в промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі, будівництві, в сфері транспорту [38].

Одним із найбільших досягнень української дипломатії останнього часу у фінансовій сфері є ратифікація Конвенції між урядами двох країн про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням у податках на доходи та капітал. Це відбулось у березні 2017 року. Повідомляється, що переговори з цього приводу тривали 19 років, незважаючи на те, що обидві країни приєдналися до ініціативи Організації економічного співробітництва і розвитку щодо протидії розмивання податкової бази BEPS. Спочатку Конвенція була підписана ще у вересні 1997 року, проте в 1998 році Верховна Рада відхилила її ратифікацію, так як

документ передбачав звільнення від оподаткування дивідендів і ставку оподаткування відсотків на рівні 2% [39].

У березні 2019 року на спільній прес-конференції з тодішнім міністром закордонних справ України Павлом Клімкіним міністр закордонних та європейських справ Люксембургу Жан Ассельборн заявив, що незаконна анексія Криму залишається загрозою для міжнародної системи безпеки, а мілітаризація півострова викликає занепокоєння у міжнародному співтоваристві. Він зазначив, що Люксембург, як член Європейського Союзу, як і весь ЄС, підтримує територіальну цілісність України. Це важливе дипломатичне досягнення для України [40].

Висновки. Протягом останніх п'яти років політично-економічний діалог між Бенілюксом і Україною переживає піднесення за рахунок поживлення асоціації України із ЄС. Щороку проводиться до 10 зустрічей на тій чи іншій території, які стосуються одного з аспектів цього процесу. Так, із Нідерландами велись активні перемовини щодо рішення їх референдуму з українського питання, із Бельгією – щодо відновлення колишніх фінансових інвестицій, із Люксембургом – щодо податків. На превеликий жаль, відповідні джерела зазначаються, що попри загальну зацікавленість західних держав у співпраці із нашою країною, конкретні кроки не є настільки активними, як очікувалось. оскільки поки що ми не здатні бути надійним партнером ні у бізнесі, не у політиці. Тим не менше, у зовнішньополітичній стратегії України Бенілюкс не може не бути присутнім, оскільки саме до думки цих країн дослухаються при прийнятті рішень, в тому числі і щодо нашої країни. На жаль, та активність, із якою надається інформація по двостороннім відносинам та конкретним крокам співпраці, залишає бажати кращого.

Політичні відносини з Україною у держав-членів Бенілюксу є посередніми і їх активізація за рахунок розслідування авіакатастрофи МН-17, зрозуміло, не принесла потепління. Однак дослідження показало, що

доволі сильними є як зацікавленість Бенілюксу в економічній співпраці із Україною (це демонструє проведення пулу засідань, наприклад, Спільної комісії з питань торгівлі, економічного та фінансового співробітництва), так і сильна гуманітарна лінія (так, наша країна є найактивнішим учасником програми Східного партнерства і особливо MATRA – соціально-гуманітарної програми Нідерландів).

Література

1. Резніков В. Зовнішньоекономічне співробітництво України з країнами Бенілюксу: економіко-дипломатичний аспект // Ефективна економіка. 2015. №17. С. 51-63. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4072>
2. Манаєнко І. Динамізм розвитку країн Бенілюксу в умовах європейських трансформацій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. № 8 (2). С. 9-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8%282%29_4
3. Mével J.-J. Mise en échec, l'UE laisse la porte ouverte à l'Ukraine // Le Figaro. 2013. URL: <https://www.lefigaro.fr/international/2013/11/25/01003-20131125ARTFIG00522-mise-en-echec-l-ue-laisse-la-porte-ouverte-a-l-ukraine.php>
4. Кривонос Р.А. Кудряченко А.І. Стан і перспективи співпраці України з країнами Бенілюксу // Україна в Європі: контекст міжнародних відносин: колективна монографія / За ред. А.І. Кудряченка. К.: Фенікс, 2011. – С. 419 – 439.
5. Політичні відносини між Україною та Нідерландами // Посольство України в Королівстві Нідерланди. 2015. URL: <http://netherlands.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nl/diplomacy>.
6. Advisory referendum – reaction Dutch government // Kingdom of the Netherlands. 2016. URL:

<http://ukraine.nlembassy.org/news/2016/04/advisory-referendum-%E2%80%93-reaction-dutch-government.html>.

7. Шевченко С. Нідерланды поддержат безвизовый режим с Украиной – Рютте // Пресса Украины. 2016. URL: <http://uapress.info/ru/news/show/126579>.
8. Сидоренко С. Нідерланди "обміняли" картини на офшори: сенсаційне опитування перед референдумом по Україні // Європейська правда. 2016. URL: <http://www.euointegration.com.ua/articles/2016/04/6/7047328>.
9. Minister Witold Waszczykowski about Eastern Partnership and Dutch decision on Ukraine: "European solidarity holds for all parties" // Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland. 2016. URL: <http://www.mfa.gov.pl/en/ministry>.
10. Ukraine and the Netherlands signed a joint statement on bilateral cooperation in the agro-industrial complex // Government Portal. 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-niderlandi-pidpisali-spilnu-zayavu-shchodo-dvostoronnoyi-spiivpraci-v-apk-olga-trofimceva>.
11. MATRA EMBASSY PROGRAMME // Kingdom of the Netherlands. 2019. URL: <http://unitedkingdom.nlembassy.org/binaries/content/assets/postenweb/k/kosovo/netherlands-embassy-in-pristina/development-cooperation/matra-embassy-programme.pdf>
12. Принципи Торонто: приєднатися // Реанімаційний Пакет Реформ. 2019. URL: <https://rpr.org.ua/news/pryntsypy-toronto-pryjednatysya/>.
13. The Matra Programme // Kingdom of the Netherlands. 2020. URL: <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/ukraine/and-the-netherlands/matra-programme>.
14. Кривонос Р.А. Українсько-нідерландська співпраця як складова реалізації євроінтеграційних прагнень України // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 111. Частина I

- (у двох частинах). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Інститут міжнародних відносин, 2012. С. 50–60.
15. Україна та Бельгія // Посольство України в Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург (за сумісництвом). URL: <http://belgium.mfa.gov.ua/ua/ukraine-be/diplomacy>.
  16. Embassy and consulates // Embassy of Belgium in Ukraine. URL: <http://ukraine.diplomatie.belgium.be/en/embassy-and-consulates>.
  17. Порошенко запросив короля Бельгії в Україну // Кореспондент.net. 2017. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3909935-poroshenko-zaprosyv-korolia-belhii-v-ukrainu>.
  18. ЗМІ: Порошенко може пропустити євросаміт // Кореспондент.net. 2017. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3909498-zmi-poroshenko-mozhe-propustyty-yevrosamit>.
  19. Собоदार О. Трансформація зовнішньої політики Королівства Бельгія після Конституційної реформи 1993 р. // Всесвітня історія. 2018. URL: http://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/3_2018/16.pdf
  20. Бельгія. Командний игрок // ZN,UA. 2015. URL: <https://zn.ua/international/belgiya-komandnyy-igrok-.html>.
  21. Україна, Австралія, Бельгія, Малайзія і Нідерланди підписали угоду про розслідування аварії MH17 // ГОРДОН. 2017. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/mh17crash/-ukrajina-avstralija-belgija-malajzija-i-niderlandi-pidpisali-ugodu-z-rozsliduvannja-avariji-mh17-208231.html>.
  22. Чекаленко Л. Васильєв Д. Україна – Королівство Бельгія: відносини і сіивробітництво. 2016. URL: https://lyudmilache.at.ua/blog/ukrajina_korolivstvo_belgija_vidnosini_i_spi_vrobitnictvo/2016-08-15-27
  23. Українська громада в Бельгії // Державна підтримка українського експорту. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/ukr/3486.html

24. У Лисичанську відкрилася виставка про інвестиції Бельгії в Україну наприкінці XIX – початку XX століття // Ukraine Crisis Media Center. 2016. URL: <http://uacrisis.org/ua/42733-ukraine-belgium-lysyhansk>.
25. Україна – Королівство Бельгія: відносини і співробітництво Зовнішні Справи. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/ukrajina-korolivstvo-belgija-vidnosini-i-spivrobitn/>.
26. Бельгія – Україна: отношения развиваются // Общественное Телевидение Днепра. 2015. URL: <http://www.otv.ua/belgiya-ukraina-otnosheniya-razvivayutsya-2/>.
27. Міжурядова комісія України та Бельгії провела засідання з питань економічної співпраці – МЗС. ФОТОрепортаж // ЦЕНЗОР.НЕТ. 2016. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/407093/mijuryadova_komisiya_ukrayiny_ta_belgiyi_provela_zasidannya_z_pytan_ekonomichnoyi_spivpratsi_mzs_fotoreportaj
28. Ukraine, Belgium to expand cooperation in energy, agriculture and IT // UKRINFORM. 2019. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2622917-ukraine-belgium-to-expand-cooperation-in-energy-agriculture-and-it.html>.
29. Ukraine, Belgium discuss trade and economic partnership, military cooperation // UKRINFORM. 2019. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2648421-ukraine-belgium-discuss-bilateral-dialogue-trade-and-economic-partnership.html>.
30. Собоदार О. Україно-Люксембурзькі відносини у 90-х роках XX ст. // ЕМІНАК. URL: <http://oaji.net/articles/2017/294-1521399087.pdf>
31. Україна та Люксембург // Посольство України в Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург (за сумісництвом). URL: <http://belgium.mfa.gov.ua/ua/ukraine-luxembourg/diplomacy>.

32. Велике Герцогство Люксембург // Міністерство закордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/dip-in-ukraine/missions-list/68>.
33. Visite de travail de Jean Asselborn en Ukraine // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/6797353/14-asselborn-ukraine>.
34. Климкин сегодня совершит официальный визит в Люксембург // Укрінформ. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2345166-klimkin-segodna-soversit-oficialnyj-vizit-v-luksemburg.html>.
35. Entrevue de Jean Asselborn avec le ministre des Affaires étrangères de l'Ukraine, Pavlo Klimkin, à Luxembourg, le 16 novembre 2017 // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7544416/14-asselborn-ukraine>.
36. Entrevue de Jean Asselborn avec le groupe d'amitié parlementaire Ukraine-Luxembourg de la Verkhovna Rada à Luxembourg // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7357915/18-asselborn-ukraine-luxembourg>.
37. L'armée accueille les membres du deuxième contingent eFP 02 // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7642790/20-armee-efp02>.
38. Люксембург // Український світ. URL: <http://ukrsvit.org/%d0%bb%d1%8e%d0%ba%d1%81%d0%b5%d0%bc%d0%b1%d1%83%d1%80%d0%b3/>.
39. Украина и Люксембург согласовали отмену двойного налогообложения // delo.ua. 2017. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/ukraina-i-ljuksemburg-soglasovali-otmenu-dvojnogo-nalogooblozhen-329004/>.

40. UkrInform: Luxembourg says annexation of Crimea remains threat to international security // Kyiv Post. 2019. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/ukrinform-luxembourg-says-annexation-of-crimea-remains-threat-to-international-security.html?cn-reloaded=1>

References

1. Rjeznikov V. Zovnishnjoekonomichne spivrobitnyctvo Ukrainy z krajinamy Beniljuksu: ekonomiko-dyplomatychnyj aspekt // Efektyvna ekonomika. 2015. #17. S. 51-63. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4072>
2. Manajenko I. Dynamizm rozvytku krajin Beniljuksu v umovakh jevropejsjkykh transformacij // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghospodarstvo. 2016. № 8 (2). S. 9-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8%282%29_4
3. Mével J.-J. Mise en échec, l'UE laisse la porte ouverte à l'Ukraine // Le Figaro. 2013. URL: <https://www.lefigaro.fr/international/2013/11/25/01003-20131125ARTFIG00522-mise-en-echec-l-ue-laisse-la-porte-ouverte-a-l-ukraine.php>
4. Kryvonos R.A. Kudrjachenko A.I. Stan i perspektyvy spivpraci Ukrainy z krajinamy Beniljuksu // Ukraina v Jevropi: kontekst mizhnarodnykh vidnosyn: kolektyvna monohrafija / Za red. A.I. Kudrjachenka. K.: Feniks, 2011. S. 419-439.
5. Politychni vidnosyny mizh Ukrainojju ta Niderlandamy // Posoljstvo Ukrainy v Korolivstvi Niderlandy. 2015. URL: <http://netherlands.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nl/diplomacy>.
6. Advisory referendum – reaction Dutch government // Kingdom of the Netherlands. 2016. URL:

<http://ukraine.nlembassy.org/news/2016/04/advisory-referendum-%E2%80%93-reaction-dutch-government.html>.

7. Shevchenko S. Niderlandy podderzhat bezvizovyy rezhim s Ukrainoy – Rytte // Pressa Ukrainy. 2016. URL: <http://uapress.info/ru/news/show/126579>
8. Sydorenko S. Niderlandy "obminjaly" kartyny na ofshory: sensacijne opytuvannja pered referendumom po Ukrajini // Jevropejsjka pravda. 2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/6/7047328>.
9. Minister Witold Waszczykowski about Eastern Partnership and Dutch decision on Ukraine: “European solidarity holds for all parties” // Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland. 2016. URL: <http://www.mfa.gov.pl/en/ministry>
10. Ukraine and the Netherlands signed a joint statement on bilateral cooperation in the agro-industrial complex // Government Portal. 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-niderlandi-pidpisali-spilnu-zayavu-shchodo-dvostoronnoyi-spivpraci-v-apk-olga-trofimceva>.
11. MATRA EMBASSY PROGRAMME // Kingdom of the Netherlands. 2019. URL: http://unitedkingdom.nlembassy.org/binaries/content/assets/postenweb/k/kosov_o/netherlands-embassy-in-pristina/development-cooperation/matra-embassy-programme.pdf
12. Pryncypy Toronto: pryjednatysja // Reanimacijnyj Paket Reform. 2019. URL: <https://rpr.org.ua/news/pryntsy-py-toronto-pryjednatysya/>.
13. The Matra Programme // Kingdom of the Netherlands. 2020. URL: <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/ukraine/and-the-netherlands/matra-programme>.
14. Kryvonos R.A. Ukrajinsjko-niderlandsjka spivpracja jak skladova realizaciji jevointeghracijnykh prahnenj Ukrainy // Aktualjni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zbirnyk naukovykh pracj. Vypusk 111.

- Chastyna I (u dvokh chastynakh).– K.: Kyjivskyj nacionalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka; Instytut mizhnarodnykh vidnosyn, 2012. – S. 50–60.
15. omu Ghercoghstvi Ljuksemburgh (za sumisnyctvom). URL: <http://belgium.mfa.gov.ua/ua/ukraine-be/diplomacy>.
16. Embassy and consulates // Embassy of Belgium in Ukraine. URL: <http://ukraine.diplomatie.belgium.be/en/embassy-and-consulates>.
17. Poroshenko zaprosyv korolja Beljghiji v Ukrajinu // Korrespondent.net. 2017. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3909935-poroshenko-zaprosyv-korolia-belhii-v-ukrainu>.
18. ZMI: Poroshenko mozhe propustyty jevrosamit // Korrespondent.net. 2017. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3909498-zmi-poroshenko-mozhe-propustyty-yevrosamit>.
19. Sobodar O. Transformacija zovnishnjoji polityky Korolivstva Beljghija pislja Konstytucijnoji reformy 1993 r. // Vsesvitnja istorija. 2018. URL: http://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/3_2018/16.pdf
20. Belgiya. Komandnyy igrok // ZN,UA. 2015. URL: <https://zn.ua/international/belgiya-komandnyy-igrok-.html>.
21. Ukrajina, Avstralija, Beljghija, Malajzija i Niderlandy pidpysaly ughodu pro rozsliduvannja avariji MH17 // GHORDON. 2017. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/mh17crash/-ukrajina-avstralija-belgija-malajzija-i-niderlandi-pidpisali-ugodu-z-rozsliduvannja-avariji-mh17-208231.html>.
22. Chekalenko L. Vasylijev D. Ukrajina. Korolivsvo Beljghija: vidnosyny i siiivrobitnyctvo. 2016. URL: <https://lyudmilache.at.ua/blog/ukrajina-korolivstvo-belgija-vidnosini-i-sivrobitnyctvo/2016-08-15-27>
23. Ukrajinsjka ghromada v Beljghiji // Derzhavna pidtrymka ukrajinsjkogho eksportu. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/ukr/3486.html

24. U Lysychansjku vidkrylasja vystavka pro investyciji Beljghiji v Ukrajinu naprykinci XIX – pochatku XX stolittja // Ukraine Crisis Media Center. 2016. URL: <http://uacrisis.org/ua/42733-ukraine-belgium-lynychansk>
25. Ukrajinu – Korolivstvo Beljghija: vidnosyny i spivrobotnyctvo // Zovnishni Spravy. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/ukrajina-korolivstvo-belgija-vidnosini-i-spivrobotn/>
26. Belgiya – Ukraina: otnosheniya razvivayutsya // Obshchestvennoe Televidenie Dnepra. 2015. URL: <http://www.otv.ua/belgiya-ukraina-otnosheniya-razvivayutsya-2/>
27. Mizhurjadova komisija Ukrajinu ta Beljghiji provela zasidannja z pytanj ekonomichnoji spivpraci – MZS. FOTOreportazh // CENZOR.NET. 2016. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/407093/mijuryadova_komisiya_u_krajiny_ta_belgiyi_provela_zasidannya_z_pytan_ekonomichnoyi_spivprats_i_mzs_fotoreportaj
28. Ukraine, Belgium to expand cooperation in energy, agriculture and IT // UKRINFORM. 2019. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2622917-ukraine-belgium-to-expand-cooperation-in-energy-agriculture-and-it.html>
29. Ukraine, Belgium discuss trade and economic partnership, military cooperation // UKRINFORM. 2019. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2648421-ukraine-belgium-discuss-bilateral-dialogue-trade-and-economic-partnership.html>
30. Sobodar O. Ukrajinu-Ljuksemburzhki vidnosyny u 90-kh rokakh XX st. // EMINAK. URL: <http://oaji.net/articles/2017/294-1521399087.pdf>
31. Ukrajinu ta Ljuksemburgh // Posoljstvo Ukrajinu v Korolivstvi Beljghija ta Velykomu Ghercoghstvi Ljuksemburgh (za sumisnyctvom). URL: <http://belgium.mfa.gov.ua/ua/ukraine-luxembourg/diplomacy>

32. Velyke Ghercoghstvo Ljuksemburgh // Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/dip-in-ukraine/missions-list/68>.
33. Visite de travail de Jean Asselborn en Ukraine // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/6797353/14-asselborn-ukraine>
34. Klymkyn seghodnja sovershyt ofycyalnyj vyzyt v Ljuksemburgh // Ukrinform. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2345166-klimkin-segodna-sovershit-oficialnyj-vizit-v-luksemburg.html>
35. Entrevue de Jean Asselborn avec le ministre des Affaires étrangères de l'Ukraine, Pavlo Klimkin, à Luxembourg, le 16 novembre 2017 // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7544416/14-asselborn-ukraine>
36. Entrevue de Jean Asselborn avec le groupe d'amitié parlementaire Ukraine-Luxembourg de la Verkhovna Rada à Luxembourg // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7357915/18-asselborn-ukraine-luxembourg>
37. L'armée accueille les membres du deuxième contingent eFP 02 // Le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg. 2017. URL: <https://www.gouvernement.lu/7642790/20-armee-efp02>.
38. Ljuksemburgh // Ukrajinsjkyj svit. URL: <http://ukrsvit.org/%d0%bb%d1%8e%d0%ba%d1%81%d0%b5%d0%bc%d0%b1%d1%83%d1%80%d0%b3/>
39. Ukraina i Lyuksemburg soglasovali otmenu dvoynogo nalogooblozheniya // delo.ua. 2017. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/ukraina-i-ljuksemburg-soglasovali-otmenu-dvoynogo-nalogooblozhen-329004/>

40.UkrInform: Luxembourg says annexation of Crimea remains threat to international security // Kyiv Post. 2019. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/ukrinform-luxembourg-says-annexation-of-crimea-remains-threat-to-international-security.html?cn-reloaded=1>